

Александра Фостиков
Историјски институт Београд
Кнеза Михаила 36/II 11000, Београд, Србија
aleksandra.fostikov@iib.ac.rs

ПОВЕЉА МОНАХИЊЕ КНЕГИЊЕ ЈЕВГЕНИЈЕ МАНАСТИРУ ВЕЛИКОЈ ЛАВРИ СВЕТОГ АТАНАСИЈА НА СВЕТОЈ ГОРИ

Апстракт: У раду се објављују критичко издање, превод и фотографија повеље кнегиње монахиње Јевгеније за светогорски манастир Велику Лавру, од 1. августа 1398. године. Овим актом Јевгенија је исправила грешку коју је начинила дарујући земљу која је припадала метохи Лавре, у селу и тргу Паракиновом броду, духовнику Сисоју, и вратила ју је у посед тог манастира. Осим низа историјских, географских и дипломатичких података које овај акт доноси, његова важност почива на чињеницама да је у питању једина самостално издата и у оригиналу сачувана повеља Јевгеније, као и на томе да су једино у овом документу сачувани њена интитулација у облику *кнегиња-монахиња*, њен потпис као *монахиња-кнегиња*, те њен именски печат чија је легенда истоветна потпису.

Кључне речи: кнегиња Милица, монахиња Јевгенија, Велика Лавра, Параћин, повеља, Света Гора, Србија, средњи век.

Кнегиња монахиња Јевгенија,¹ издала је повељу светогорском манастиру Великој Лаври св. Атанасија, како би исправила грешку

---

¹ Након смрти свог мужа кнеза Лазара, кнегиња Милица се нашла на месту регента и фактичког владара, а савладарски статус задржала је и након замонашења када је узела име Јевгенија. Све до своје смрти управљала је својом територијом. Из тог периода сачуван је и већи број документа, које је издала или сама, или са својим синовима Стефаном и Вуком – А. ФОСТИКОВ – В. ПЕТРОВИЋ, *Јевгенија монахиња кнегиња, Власт и моћ – властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године*, ур. С. МИШИЋ, Београд 2014, 171–182 [А. FOSTIKOV – V. PETROVIĆ, *Jevgenija monahinja kneginja, Vlast i moć – vlastela Moravske Srbije od 1365. do 1402. godine*, ur. S. MIŠIĆ, Beograd, 2014, 171–182], са изворима и

коју је учинила када је земљу која је припадала манастирском метоху у селу и тргу Паракинов брод,² а коју су држали Зуб и Радејко,³

старијом литературом. У новије време посебну монографију кнегињи посветио је Марко Шуица: М. ШУИЦА, *Милица, кнегиња немирног доба*, Београд 2020 [М. ŠUICA, *Milica, kneginja nemirnog doba*, Beograd 2020]. И поред разлике у њеној интитулацији и потпису, односно различитом редоследу навођења световне титуле и њеног монашког статуса, сходно интитулацији и њеној фактичкој власти у раду смо се определили да је титулишемо као кнегињу-монахињу. В. детаљније ниже.

² Данас је то Параћин, који је у време издавања ове повеле имао статус села, трга и речног прелаза – брода. Детаљније о Параћину: А. УЗЕЛАЦ, „Параћин“, *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, ур. С. МИШИЋ, Београд 2010, 209–210 [А. UZELAC, „Paraćin“, *Leksikon gradova i trgova srednjovekovnih srpskih zemalja*, ур. S. MIŠIĆ, Beograd 2010, 209–210.]. О термину брод: С. МИШИЋ, „Брод“, *Лексикон српског средњег века*, ур. С. ЋИРКОВИЋ – Р. МИХАЉЧИЋ, Београд 1999, 64–65 [S. MIŠIĆ, „Brod“, *Leksikon srpskog srednjeg veka*, ур. S. ĆIRKOVIĆ – R. MIHALJIĆ, Beograd 1999, 64–65]. У науци не постоји јединствено мишљење о томе где су се налазили Паракинов и Краљев брод, да ли на Морави или Црници, или су пак у питању бродови на две различите реке, па је често Паракинов Брод лоциран као прелаз преко Велике Мораве. Према подацима путописа, најпре Евлије Челебије, који је кроз Параћин прошао 1660. године, да Црницу није било могуће прећи на коњу, и каснијих сведочанстава да на Црници постоје мостови (Едмунд Спенсер, 1850), те истраживања Феликса Каница (1887, 1889), који је оставио и белешку да у Параћину постоје Велика ћуприја у граду, као и Стара Цариградска Ћуприја, а који је сматрао да се управо негде на периферији тог града налазио мост преко кога је водио Цариградски пут, као и убикацијама топонима из овде приложене повеле које је извршио Р. Прокић, који је указао да се метох Велике Лавре у самом Параћину пружао са обе стране Црнице, ипак изгледа да су се и Паракинов и Краљев брод налазили на истој реци – Црници, а не на Великој Морави. Такође, у то време Велика Морави текла је и нешто западније, ближе селу Рашевице – М. ДИМИТРИЈЕВИЋ, *Страни путописци о Параћину*, Параћин 1996, 60, 89, 93, 109 [М. ДИМИТРИЈЕВИЋ, *Strani putopisci o Paraćinu*, Paraćin 1996]; Р. ПРОКИЋ, *Средњовековна архитектура Петрушке области*, Крагујевац 1986, 13, 46 [R. PROKIĆ, *Srednjovekovna arhitektura Petruške oblasti*, Kragujevac 1986]. Најчешће је у широј литератури долазило до грешака у убикацијиседа Велике Лавре у Параћину, зато што аутори нису узимали у обзир да се једна група топонима из приложеног акта попут Слатине, налази на десној обали Црнице, док се друга група, попут Лозног потока, налази на њеној левој обали. Делимично је до те погрешке дошло, вероватно, и зато што је приликом анализе овог акта још давне 1982. године, Сима Ћирковић идентификовао топоним Слатина са минералним извором, иако је очигледно, како се то види из наведених података, да је у питању потес Слатина, источно од данашњег Карађорђевог брда, на десној обали Црнице – S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religieuse Eugénie, Actes de Lavra IV. Études historiques. Actes serbes. Compléments et index* (Archives de l’Athos 11), ed. P. LEMERLE ET AL., Paris

даровала духовнику Сисоју.⁴ Акт доноси низ историјских податка од значаја, почевши од помене посете Јевгеније султану Бајазиту I,⁵ преко навођења више личности, за које су углавном ово и једини помени,⁶ па до низа микротопонима, који се наводе приликом описивања

1982, No. 7, 187–189, стр. 188; уп. Р. ПРОКИЋ, *исто*; в. и: *Topografska karta 431–2–4 (Paraćin) 1:25.000*, Vojnogeografski institut, Beograd 1970².

³ О Зубу и Радејку нема других података – А. РИСТИЋ, Неколико личности из средњовековне жупе Левач, *Корени: часопис за историографију и архивистику* 10 (2016) 29–40, стр. 37 [А. RISTIĆ, *Nekoliko ličnosti iz srednjovekovne župe Levač, Koreni: časopis za istoriografiju i arhivistiku* 10 (2016) 29–40]. Да је у питању име Радејко, а не Раденко, в. А. МЛАДЕНОВИЋ, *Повелје и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 231 [А. MLADENović, *Povelje i pisma despota Stefana*, Beograd 2007].

⁴ Сматра се да је у питању Сисоје Синаит, који се помиње као игуман манастира Хиландара новембра 1382. године, и који је био близак кнезу Лазару – Ј. С. ЋИРИЋ, *Портали цркава Моравске Србије: архитектура и архитектонски украс*, Београд 2014, 64, нап. 67 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду) [Ј. S. ĆIRIĆ, *Portali crkava Moravske Srbije: arhitektura i arhitektonski ukras*, Beograd 2014 (doktorska disertacija u rukopisu odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu)]. О Сисоју и манастиру Сисојевац в. Б. ЦВЕТКОВИЋ, Манастир Сисојевац и монах Сисоје, *Историја уметности* н. с. 1–2 (2002) 55–76 [В. SVETKOVIĆ, *Manastir Sisojevac i monah Sisoje, Istorija umetnosti* n. s. 1–2 (2002) 55–76]; Т. СТАРОДУБЦЕВ, *Манастир Сисојевац*, Београд 2008 [Т. STARODUBCEV, *Manastir Sisojevac*, Beograd 2008].

⁵ До ове посете султану дошло је у пролеће 1398. године. Са тог пута Јевгенија се вратила пре 23. маја те године – С. ЋИРКОВИЋ, Године криза и превирања, *Историја српског народа II*, Београд 1982, 47–63, стр. 62–63 [S. ĆIRKOVIĆ, *Godine kriza i previranja, Istorija srpskog naroda II*, Beograd 1982, 47–63]. Иако је установљено да је до тог путовања заиста и дошло 1398. године, раније Ћирковићево мишљење да се оно десило вероватно 1396. године (изнето у париској едицији приликом расправе о Јегенијином акту), утицало је на ширу литературу, а посебно на страну историографију, због реномеа и фреквенције коришћења ове збирке – S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religieuse Eugénie*, 188; уп. РН. Р. KOTZAGEORGIS, *An Ottoman Document from 1405 and Its Problems*, *Turcica* 46 (2015) 257–278, стр. 266. О односу Милице Јевгеније и Бајазита детаљније: М. ŠUICA – S. RUDIĆ, *Princess Milica as the Ottoman Vassal – One Case of Multifaceted Serbian-Ottoman Relations at the End of 14th Century*, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Balkan ve Ege Uygulama ve Araştırma merkezi uluslararası Balkan tarihi ve kültürü*, ed. А. KOYUNCU, Çanakkale 2017, 88–102.

⁶ Осим већ поменутих Зуба и Радејка, ово су једини помени и Шишата, попа Марка, као и Радича Дртца, који је и исписао овде приређену повелју Јевгеније – А. РИСТИЋ, Неколико личности, 37 (в. изнад нап. 3). Прот Јеремија се помиње као светогорски прот октобра 1392, новембра 1394. и новембра 1398.

атара метоха, који се налазио на територији данашњег града Параћина и његовој непосредној околини.⁷ Такође, баштини и податке од економског значаја попут навођења речних прелаза – бродова, воћњака, винограда.⁸

Ипак, и поред значаја свих тих података, ова повеља је посебну пажњу у научним круговима добила због њеног значаја за проучавање поделе власти унутар куће Лазаревића, као и реалног, односно фактичког статуса, улоге и места кнегиње Милице, како пре, тако и након њеног замонашења, када је понела монашко име Јевгенија. У оквиру поменутих разматрања истакнуто је неколико специфичности везаних за дату повељу. Најпре, и поред тога што је издала низ докумената како сама, тако и са синовима, повеља Јевгеније Лаври је, заправо, једина њена сачувана даровна повеља, од оних које је самостално издала, иако их је сигурно, као и у случају других врста аката било и више. У оквиру таквог њеног самосталног иступања, у време када је већ у монашком статусу, начин њене интитулације додатно је заинтригирао истраживаче. Тако се Јевгенија у самом документу интитулише, и то више пута, а и потписује се користећи не само монашко име, које и иначе у актима након замонашења и користи, већ додатно истиче своју световну титулу, као и црквени статус. Истовремено, док се у самом тексту интитулише као *кнегиња-монахиња*, у потпису и наредби о записивању ова њена интитулација се јавља у обрнутом редоследу, односно у форми *монахиња-кнегиња*.⁹ Да је ова-

---

године – М. ЖИВОЛИНОВИЋ, *Светогорске келије и тргови у средњем веку*, Београд 1972, 38, 63, 78 [М. ŽIVOJINOVIĆ, *Svetogorske keliје i trgovи u srednjem веku*, Beograd 1972]; D. C. AGORITSAS, An Unknown *horkomotikos horismos* of the Despot Nikephoros II Komnenos Angelos Doukas in Favour of the Bishopric and the Town of Stagoi, Thessaly (ca 1356 – ante 1359), *Зборник радова Византолошког института* 58 (2021) 97–115, стр. 101 [Zbornik radova Vizantološkog instituta 58 (2021) 97–115].

⁷ Највећим делом ови топоними сачувани су и данас. Детаљну убикацију оних постојећих дао је својевремено Р. Прокић, који је анализирао и путну мрежу на територији Параћина. На основу његовог истраживања, које се судећи према постојећим подацима и картографском материјалу треба прихватити, посед манастира Лавре у Параћину може се сместити у област са обе стране реке Црнице, десне притоке Велике Мораве, на којој се данас већим делом налази сам тај град, као и у његову непосредну околину – Р. ПРОКИЋ, *Средњовековна архитектура*, 13, 46 (в. горе нап. 2).

⁸ О виноградарству у околини Параћина в. М. ШТЕТИЋ, *Виноградарство у средњовековној Србији*, Београд 2021, 190–191 [М. ŠTETIĆ, *Vinogradarstvo u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd 2021] – в. горе нап. 2.

⁹ М. БЛАГОЛЕВИЋ, Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша, *Зборник радова Византолошког института* 21 (1982) 183–212 [М.

кво њено интитулисање одговарало и реалности, односно њеној реалној владавини, осим осталих примера, говоре и подаци из дубровачке грађе у којој је увек прецизни Дубровчани називају *кнегиња Рашке, новобрдска кнегиња, госпођа кнегиња кир Јевгенија* у континуитету и након њеног замонашења.¹⁰ Треба истаћи и да овакав тип интитулисања, односно појава паралелног двоструког статуса, световног и монашког, није непознат у тадашњим европским оквирима о чему говоре и примери других жена које су имале удео у власти, или чак управљале поседима или и фактички владале и након замонашења, а које су својој световној титули додавале *abbatissa*, чиме су истицале и своју улогу у црквеном животу.¹¹

Коначно, од значаја је, када се говори о овом акту, да је запечаћен и њеним личним печатом, чији је то, такође, и једини сачува-

---

ВЛАГОЈЕВИЋ, *Savladarstvo u srpskim zemljama posle smrti cara Uroša, Zbornik radova Vizantološkog instituta* 21 (1982) 183–212]; А. ФОСТИКОВ – В. ПЕТРОВИЋ, *Јевгенија монахиња кнегиња*, 174–178; В. ПЕТРОВИЋ – А. ФОСТИКОВ, *Цркве и манастири у повељама кнегиње Милице, Кнегиња Милица – монахиња Јевгенија и њено доба*, ур. С. МИШИЋ – Д. ЈЕЧМЕНИЦА, *Трстеник* 2014, 127–137, стр. 133–137 [В. ПЕТРОВИЋ – А. ФОСТИКОВ, *Crkve i manastiri u poveljama kneginje Milice, Kneginja Milica – monahinja Jevgenija i njeno doba*, ур. С. МИШИЋ – Д. ЈЕЧМЕНИЦА, *Трстеник* 2014, 127–137], са изворима и старијом литературом. В. и ниже текст повеље: ред. 5, 9, 24, 31, 32. В. и легенду на печату. Да ово није и једина даровна повеља коју је самостално издала, сведочи и текст саме исправе, у коме се помиње њена даровница Сисоју, јер само себе истиче кривом за учињену грешку и наглашава да је она сама издала повељу Сисоју. Ово је, истовремено, и једини помен Миличиног акта за духовника Сисоја који је сачуван у њеном целокупном дипломатичком материјалу – в. ниже текст повеље: ред. 7, 11.

¹⁰ А. ФОСТИКОВ, Три документа о разрешењу рачуна Вукше Мишетића: 1405, септембар 12; 1405, октобар 2, *Стари српски архив* 11 (2012) 123–133, стр. 127, нап. 8 [А. ФОСТИКОВ, Три документа о разрешењу рачуна Вукше Мишетића : 1405, септембар 12; 1405, октобар 2, *Стари српски архив* 11 (2012) 123–133]; А. ФОСТИКОВ – В. ПЕТРОВИЋ, *Јевгенија монахиња кнегиња*, 175. Осим у дубровачкој грађи, Миличину титулу кнегиње паралелно са навођењем њеног монашког имена доноси и сам Стефан Лазаревић у свом уводу у Закон о рудницима: „мајке ми кнегиње Милице, инокки назване монахиња Јевгенија“ – Н. РАДОЈЧИЋ, *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1962, 37 [Н. РАДОЈЧИЋ, *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1962]. О датирању овог законика: А. Б. КАТАНЧЕВИЋ, Датирање Законика о рудницима деспота Стефана и садржина његовог ћириличног преписа, *Српска политичка мисао* год. 23, том 51/1 (2016) 221–237 [А. В. КАТАНЧЕВИЋ, *Datiranje Zakonika o rudnicima despota Stefana i sadržina njegovog ćirilичног prepisa, Srpska politička misao* год. 23, том 51/1 (2016) 221–237], са изворима и старијом литературом.

¹¹ А. ФОСТИКОВ – В. ПЕТРОВИЋ, *Јевгенија монахиња кнегиња*, 177, нап. 19.

ни узорак. На том висећем воштаном печату утиснута је легенда истоветна потпису – *Јевгенија монахиња-кнегиња*. Посебну пажњу, управо због печата, том акту је својевремено поклонио Г. Чремошник, и то у два наврата, истичући прво да је у питању једини печат једне жене у јужнословенском свету, која је као удовица и монахиња поседовала лични печат, да би касније истакао и да је исти печат један од свега два сачувана примерка чисто именских печата који немају никакве ликовне представе.¹² И поред тога што је ово једини сачуван примерак њеног личног печата на једном акту, не може се тврдити да сопствени именски печат није имала и раније, те да овде сачувани представља накнадно преправљен или нови типар. Имајући у виду њену политичку улогу и формални, али и фактички, статус самовладарке, те да самостално господари и сопственом територијом, као и постојеће паралеле које указују да сопствени печат нису реткост у то време међу представницама власти и властелинкама,¹³ мора се оставити могућност да га је Јевгенија и раније поседовала, можда још и као кнегиња.¹⁴ Судећи по томе да је и претходну повељу

¹² Други је припадао Вуку Бранковићу – G. ČREMOŠNIK, *Doslej peznani južnoslovanski pečati*, *Zgodovinski časopis* 12–13 (1958–59) 51–74, стр. 59–60; ISTI, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo, 1976, 69. В. ниже фотографију и натпис на печату.

¹³ А. ФОСТИКОВ – В. ПЕТРОВИЋ, *Јевгенија монахиња кнегиња*, 175, 177, нап. 19. Питање је и да ли би се исплатило преправљати до те мере постојећи типар, или би било једноставније направити нов након замонашења. За разлику од страних примера постојећих печата у случају српских средњовековних земаља сачувана су само два женска печата, рачунајући и овај Јевгенијин. Други примерак припадао је краљици Јелени, жени Уроша I, а сачуван је на њеном акту Дубровчанима из 1267. или 1268. године, док његова легенда није очувана у потпуности – Б. ХЕКИЋ, *Печати српских средњовековних владара између западних и византијских узора*, Београд 2021, 257, 345 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду) [В. НЕКИЋ, *Пеџати српских средњовековних владара између западних и византијских узора*, Београд 2021 (докторска дисертација у рукопису одбранјена на Филозофском факултету Универзитета у Београду)]. Ипак, већ овај пример указује на то да су личне печате поседовале и домаће владарке.

¹⁴ Мада се и у појединим њеним сачуваним актима, како самостално издатим тако и оним које издаје заједнички са синовима, помиње печатење, како су она углавном сачувана у препису начињеном у дубровачкој канцеларији, примерци отиска типара нису сачувани. Ипак, приметно је да у акту који са синовима издаје Марину Лебровићу Јевгенија користи израз *печат господства ми*, док у свом самосталном акту, такође истом Марину, три године касније користи израз *наш печат* – А. ФОСТИКОВ, *Акт о разрешењу рачуна Марина Лебровића* (1399, јануар 30, Крушевац), *Стари српски архив* 12 (2013) 101–110,

духовнику Сисоју, као и овај приложени акт, у вези са том даровницом такође издала сама, могло би се очекивати и да је тај документ био запечаћен њеним сопственим типаром.¹⁵

И поред тога што се овде коришћена интитулације Милице након замонашења истицала као јединствени пример у случају српских средњовековних владарских кућа, он то заправо није, како се и може видети из случаја интитулације краљице Јелене, жене краља Вукашина, која се у преписима Бигорског поменика наводи као *краљица Јелисавета монахиња*, односно у другом, као *краљица монахиња Јелисавета*.¹⁶ Без обзира на чињеницу да су у питању каснији преписи, овакво интитулисање Јелисавете, под њеним монашким именом, као *краљице монахиње*, при чему се прво наводи световна титула, а затим црквено име и монашки статус, исто онако како се наводи и у интитулацији Јевгеније у самом тексту повеље, ова њена интитулација почива на веродостојној подлози. У прилог тези да је такву интитулацију краљица Јелена након замонашења и користила, потврђују подаци из ктиторског натписа краљевића Андрејаша, њеног сина, из 1388–1389. године, који се налази у његовој задужбини

стр. 104 [А. FOSTIKOV, Akt o razrešenju računa Marina Lebrovića (1399, januar 30, Kruševac), *Stari srpski arhiv* 12 (2013) 101–110]; ИСТА, Акт монахиње Јевгеније о разрешењу рачуна Марина Лебровића: 1402, мај 23, *Мешовита грађа* 34 (2013) 15–24, стр. 21–22 [А. FOSTIKOV, Akt monahinje Jevgenije o razrešenju računa Marina Lebrovića: 1402, мај 23, *Mešovita građa* 34 (2013) 15–24]. Једини други отисак типара сачуван је, мада у лошем стању, у заједничкој повељи манастиру Лаври из 1394–95. године. У том случају, сматра се, највероватније је коришћен један од печата кнеза Лазара – Б. ХЕКИЋ, *Печати*, 148, 202, 372.

¹⁵ В. горе нап. 9. На основу података из приложене Јевгенијине повеље Лаври, те чињенице да нема помена протеста тог манастира након заједничког акта Јевгеније са синовима из 1394–95. године, датум тог заједничког акта треба узети као *terminus post quem* издавања даровнице за Сисоја. С друге стране, као *terminus ante quem*, треба узети време прве интервенције Велике Лавре да се ствари врате у пређашње стање, односно пролеће 1398. године, када је посланство тог манастира посетило Јевгенију, током њеног путовања у близини Сера, у Доксому, ради решавања наведених проблема. В. горе нап. 5. За Доксом, в. ниже.

¹⁶ В. АЛЕКСИЋ, *Наследници Мрњавчевића и територије под њиховом влашћу од 1371. до 1395. године*, Београд 2012, 265–266 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду) [V. ALEKSIĆ, *Naslednici Mrnjavčevića i teritorije pod njihovom vlašću od 1371. do 1395. godine*, Београд 2012 (doktorska disertacija u rukopisu odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu)]. О Јелени-Јелисавети, в. В. АЛЕКСИЋ, *Наследници*, 266–267 и *passim*.

цркви Светог Андреје на Тресци. Иако се Јелена замонашила пре 1385. године, у том натпису она се наводи под два имена: световним и црквеним, односно као *Јелена (и) Јелисавета*.¹⁷ Као и у случају Милице и Јеленина интитулација налази подлогу у чињеницама да је ова краљица имала своју територију, двор и фактичку власт у области где је владала заједно са синовима, односно да је учествовала у оквиру удеоне власти унутар куће Мрњавчевића Вукашиновића, те да је као удовица и краљица имала и улогу регента над синовима, као и да је након замонашења остала да влада, највероватније као савладар краљевића Андрејаша.¹⁸

Стога, случај Милице и њене интитулације након замонашења не треба сматрати јединственим примером у српским средњовековним земљама. Већ случај краљице монахиње Јелене-Јелисавете, који се свакако десио најмање пет година, ако не и нешто више, пре замонашења Милице, као и далеко већа разлика између писаних података који бележе овај тип интитулације, од скоро деценију и по, указују на то да таква интитулација заправо и није редак пример у домаћој историји, нити међу женама из владарског сталежа. Не треба заборавити ни да су друге владарке, удовице и монахиње управљале својим територијама, међу њима и краљица Јелена, жена краља Уроша I, чији је печат и сачуван, те краљица и царица Јелена-Јелисавета, жена краља и цара Душана, која је владала Серском облашћу, а по којој је своје монашко име узела и сама краљица Јелена, жена краља Вукашина.¹⁹ Зато у будућим истраживањима такозване женске историје, треба имати у виду лепезу далеко ширих података. За сада нема ближних података како, када и којим је путем у средњовековним српским земљама термин монахиња, односно *abbatissa*, ушао у паралелно коришћење у интитулацији са световном титулом владарки и господарица након њиховог замонашења.

¹⁷ Љ. СТОЈАНОВИЋ, *Стари српски записи и натписи I*, Београд 1902, 53–54, бр. 165 [Л. СТОЈАНОВИЋ, *Stari srpski zapisi i natpisi I*, Beograd 1902]; ИСТИ, *Стари српски записи и натписи IV*, Сремски Карловци 1923, 17, бр. 6079 [Л. СТОЈАНОВИЋ, *Stari srpski zapisi i natpisi IV*, Sremski Karlovci 1923].

¹⁸ А. ФОСТИКОВ, О Дмитру Краљевићу, *Историјски часопис* 49 (2002) 47–65, стр. 50–51 [А. ФОСТИКОВ, О Дмитру Краљевићу, *Istorijski časopis* 49 (2002) 47–65]. Детаљније о краљици Јелени-Јелисавети в. В. АЛЕКСИЋ, *Наследници*, 265–267, 396, 478 и *passim*.

¹⁹ А. ФОСТИКОВ – В. ПЕТРОВИЋ, Јевгенија монахиња кнегиња, 177–178; В. АЛЕКСИЋ, *Наследници*, 478. В. и горе нап. 13. О серској области и управи царице Јелене: Г. ОСТРОГОРСКИ, *Серска област после Душанове смрти*, Београд 1965 [G. OSTROGORSKI, *Serska oblast posle Dušanove smrti*, Beograd 1965].

Насупрот пажњи коју је повела Јевгеније Великој Лаври изазвала, она није доживела већи број издања нити је детаљно анализирана у целини. До сада је издата свега неколико пута, рачунајући и издања њених ексцерпата. Најпре је ју је непотпуно издао С. Новаковић, да би је нешто касније у целини први пут објавио Д. Анастасијевић. Извод према Анастасијевићу затим доноси Ч. Марјановић у оквиру своје монографије посвећене Ћуприји, Параћину и Јагодина. Пола века касније, ексцерпт у преводу на француски доноси и С. Ћирковић, који је истом приликом дао опис повеље и указао на њене најважније дипломатичке елементе. Своје издање пропратио је и појединим коментарима. Том приликом С. Ћирковић је једини донео и читање каснијих грчких записа на овом акту, црно белу фотографију повеље и пратећег печата. Коначно, ослањајући се на претходна издања и коментаре С. Ћирковића, повељу је у целини приредио А. Младеновић, који доноси и преглед ранијих издања, разлике у претходним читањима, као и додатне филолошке коментаре, те тумачење појединих топонима и података из текста акта. Такође, том приликом А. Младеновић доноси и превод, као и транслитерацију повеље.²⁰

Данас се ова повела чува у Архиву манастира Велике Лавре (фиока 24, документ 6).²¹ Ово издање приређено је независно од претходних издања на основу фотографија датог документа и пратећег печата објављених у оквиру збирке Аката Лавре IV.²² Како су

---

²⁰ С. НОВАКОВИЋ, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 496–497 [S. NOVAKOVIĆ, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega века*, Beograd 1912]; Д. АНАСТАСИЈЕВИЋ, Српски архив Лавре атонске, *Споменик Српске краљевске академије* 56 (1922) 6–21, стр. 10–11 [D. ANASTASIEVIĆ, *Srpski arhiv Lavre atonske, Spomenik Srpske kraljevske akademije* 56 (1922) 6–21]; Ч. Д. МАРЈАНОВИЋ, Ћуприја, Параћин и Јагодина. Историјски и културни преглед, *Темнићски зборник* 3 (1936) 94 [Č. D. MARJANOVIĆ, *Ćuprija, Paraćin i Jagodina. Istorijski i kulturni pregled, Temnićski zbornik* 3 (1936) 94]; S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religiuse Eugénie*, No. 7, 187–189, t. VII; А. МЛАДЕНОВИЋ, *Повеље и писма деспота Стефана*, 229–235, бр. III/2. Видети и горе нап. 2. С обзиром да је Александар Младеновић дао преглед и разлике у ранијим издањима, она нису овде доношена. Ипак, треба истаћи да је у самом издању Младеновића приметно да је често, па и у овом случају, у оквиру својих превода, реч *благоверна* преводио без икаквог разлога као *православна* – А. МЛАДЕНОВИЋ, *Повеље и писма деспота Стефана*, 233. За остале примере таквих превода *исто*, *passim*.

²¹ S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religiuse Eugénie*, 187.

²² S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religiuse Eugénie*, t. VII. Младеновић доноси фотографију повеље и печата према фотографијама С. Ћирковића и Д. Синдика, али је у његовој књизи она далеко лошије одштампана, те нису видљиви сви детаљи, за разлику од снимка из Аката Лавре – уп. А. МЛАДЕНОВИЋ, *Повеље и писма деспота Стефана*, 271.

нам овом приликом биле једино доступне црно беле фотографије из поменути збирке, ниже приложени опис спољних елемената повеље, као и печата доносимо према подацима С. Ћирковића, из исте збирке, као и на основу доступне литературе, углавном сумиране у радовима Н. Порчића, и Б. Хекића.²³

Опис повеље

Повеља Јевгеније Великој Лаври исписана је на пергаменту величине 445x330mm, у 32 реда, рачунајући потпис (ред 31) и наредбу о записивању (ред 32). Сам текст исписан је у 30 редова уставним писмом. Почиње иницијалом који је украшен, а на исти начин украшен је потпис, који је исписан киноварним словима, са лигатурама, као и другом, тамнијом бојом од самог текста.²⁴ Судајући према фотографији начињеној средином прошлог века, повеља је у то време била у добром стању. На самој фотографији види се и линија исцртана истим мастилом, којим је написан и сам текст, која почиње у реду 20 и везана је за реч хатар (у Трна хатар), изнад које обликује петљу и спушта се укосом на реч записа у реду 24. Функција ове линије за сад остаје нејасна.²⁵

Како је изнад и споменуто, повеља је запечаћена висећим печатом Јевгеније. У питању је једнострано воштано печат, промера 32mm округлог печатног поља са кружном бордуром на ободу. Везан је свиленом плавом врпцом провученом кроз изгледа четири рупе кроз слику, непосредно испод текста акта. Ово је и једини познати пример употребе слике на сачуваном оригиналу из тог раздобља. У печатном пољу исписана је легенда у четири реда мајускулом чији је текст истоветан потпису Јевгеније у овом акту, који гласи Јевгенија монахиња кнегиња.²⁶

---

²³ S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religieuse Eugénie, 187–188*; Н. ПОРЧИЋ, *Дипломатички обрасци средњовековних владарских докумената: српски пример*, Београд 2012, 36, 229, 230, 250, 251 (докторска дисертација у рукопису одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Београду) [N. PORČIĆ, *Diplomatički obrasci srednjovekovnih vladarskih dokumenata: srpski primer*, Београд 2012 (doktorska disertacija u rukopisu odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu)]; Б. ХЕКИЋ, *Печату*, 147, 172–173, 373–374 бр. 68.

²⁴ S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religieuse Eugénie, 187*; Н. ПОРЧИЋ, *Дипломатички обрасци*, 36, 250.

²⁵ Видети фотографију у прилогу.

²⁶ G. ČREMOŠNIK, *Doslej neznani*, 59; S. ĆIRKOVIĆ, *Acte de la religieuse Eugénie, 187*; Н. ПОРЧИЋ, *Дипломатички обрасци*, 229, 230, 251; Б. ХЕКИЋ, *Печату*, 147, 172–173, 373–374 бр. 68. Треба истаћи да су мере печата и типара

Осим текста повеље, на самом дну документа накнадно су уписане и белешке на грчком језику, које се налазе лево и десно од печатне врпце. Трословна белешка с леве стране (заправо број 144, исписан на грчки начин: ρμδ'), највероватније представља пробу пера. Док запис с десне стране, настао у XVIII столећу, тачније 1771. године, каже да је протекло 365 година до његовог времена. Писац ту сигурно мисли на период од настанка документа, па према његовом рачуну произилази како је повеља издата 1406. године! Пошто се датум издавања документа налази свега неколико редова изнад, ова забуна се може објаснити тиме да аутор записа није владао српским језиком или да је био слаб математичар.

Текст повеље*

† Мысльнниѣ свѣтоѣмь ѡзаривше си мысли. и боудуща прѣдзреще в(о)ж(ь)-
ствны прор(о)ци тѣмже Д(а)видь веле|2|гл(а)сно гл(а)голаше. Придоуть в'си езици и
поклонет' се прѣд тобою Г(оспод)и. Егоже свѣтнѣ зрещти еже ѡт езыкь |3| цр(ь)кви
пакоже багреницею ц(а)р(ь)скою ѡдегав'ше се крвѣю вл[а]д[ы]чннею юже ѡд ребрь ис-
текшею р[а]доующн се |4| красоует' сс и повелени съблюденѣемь надеждею оукрѣпляет
се боудущен ради жизни вь|5|сприетію. Виже славѣ и чьсти възждедохомь. Тѣм' же и
азь иже вь Х(рист)а Б(ог)а вл(а)говѣрна госпогѣ |6| кнегиня кѣра вѣг(ε)нѣа монахѣн.
по невѣсти мои цю је бнло манастир'ско великнѣ ѡбнтѣли Лаври |7| пр(ѣ)чистнѣ
вл[а]д[ы]ч[н]це наше Б(огороди)це и с(вета)го и в(о)гноснаго ѡ(ть)ца нашего Я-фа-
насіа Я-фон'скаго, ѡдах(ь) землю сисою |8| цю је дрѣжаль Зоубь и Раденко. И врѣме ми
се прилоуѣн нти к' великому господарю. И нагоше ме |9| стар'ци и протѣ Їеремѣа оу До-
жолоу под Серомь. И въспоменуше мене кнегинѣ кѣра вѣг(ε)нѣи монахи |10| стар'ци
пр(ѣ)чистѣ вл[а]д[ы]ч[н]це наше Богородице лавр'скнѣ, за землю цю соу дрѣжали оу
свом(ь) селоу оу Трьгѣ оу Паракїновѣ |11| Бредоу цю сьмь била по невѣсти мои дала
д(оу)ховннкоу сисою. И мене мога свѣсть ѡсоудн. |12| Како да несьмь оу клетвѣ
пр(ѣ)чистнѣ вл[а]д[ы]ч[н]це наше Б(огороди)це лавр'скнѣ и с(вет)а(го) ѡ(ть)ца на-
шего Я-фанасіа и того |13| манастира старьць и прота Іеремѣе, ѡпетѣ приложих[ь] вели-
кон цр(ь)кви Лавр'скон землю коудѣ соу |14| оумегили Шншатѣ и Зоубь сь монѣ

различно донесене од стране појединих аутора. Тако, док С. Ђирковић истиче да је промер печата 55mm, Г. Чremoшник каже да је печат величине 32mm, док је отисак типара величине 18mm. Н. Порчић истиче да је у питању средњи царски пречник од 32mm утиснут у два пута већу грудву печата, а Б. Хекић да је у питању печат промера 32mm. Додатно, Н. Порчић истиче да је овако мали типар последица тога што, вероватно, кнегиња Милица у статусу монахиње није имала свој већи свечанији типар – G. Čremošnik, isto; S. Čirković, isto; Н. Порчић, исто; Б. Хекић, исто.

* Редакција издања: Татјана Суботин-Голубовић.

посланїемь. И ако мегє земли тон. Нанпрьво хатарь на Знонцах[ь], |15| и от Знонць хатарь на Лозьномь потокоу. И од потока на томъже потокоу на великомь поутоу хатарь. |16| И од хатара оу стоуденца хатар. И од стоуденца оу цера хатарь. И од хатара на слатноу. И од слатине на |17| шоумлах(ь) хатарь. И на поутѣ хатарь конь вльхове барє. И од тѹда хатарь на Краликєвь бродь. И прѣма Кра|18|левову бродоу на ливадѣ хатарь. И од лїваде оуправь на поуть Влатковскы хатарь. И на том поутоу сврьноуьь |19| на Трьнови поут(ь) хатарь. И од того мєста на никє Коуцкє Добрашина хатар. И на Прьвошекѣ никѣ хатарь. |20| На Зоубовоу на замѣноу нивѣ хатарь. И на томъже поутоу оу Трьна хатарь. И на Прїнковє винограде хатарь. |21| И на Владонєвь лазь хатарь. Оу лаза Владонєва к' стар'ю хатарь. И цю є оуноутре коудѣ є оухатарилъ Ши|22|шатъ и Зоубь землю лаврьскон ц(ь)рькви, или є виноград(ь) или овоцине все освободих(ь) да є лаврьско. И сїє писанїє |23| записях[ь] кьда приде кь мнѣ попь Мар'ко и со селъ писанїю вьспоменоу мн. И сєго ради записях(ь) и оутвьрь|24|дих(ь) сїа вишеписаннага кнегинна кѹра вѹг[ε]нїа монахїи да кєст оутвьрьджен'но и непоколѣбнмо |25| монастыроу прѣс(вє)тнїє вл[а]д[ы]ч[и]це наше Б(огороди)це лаврьскнє и с(вє)таго о(ть)ца нашего Яфанасїа Яфон'скаго до |26| д(ь)ни и до вѣка. Кто ли се обрѣте и дрьзнє разорити сїа више писана, таковн да кєс(ть) проклет' од Г(оспод)а Б(ог)а |27| и пр(ѣ)ч(и)стнїє вл[а]д[ы]ч[и]це наше Б(огороди)це. И вьмѣсто помочи на страшнои(ь) соудници да моу кєс(ть) соупьр'никъ с(вє)ти и в(о)го|28|носни о(ть)ць нашъ Яфанасїє Яфон'скы. И да кєс(ть) прокле[т] од триста и осьм' на д(є)сєте с(вє)т(и)хъ о(ть)ць иже вь Никен. |29| И да се соудн сь Юдою и сь распїишнми Х(ри)с(т)а: – И сїє писанїє записа се вь лѣто 5 девети сьтно |30| и шєсто. єндикта · 5: – м(ѣсє)ца авгоуста · 5 · днь оу монастыри оу Жоупанєвци: –

|31| † вѹгенїа монахїа кнегинна: –

|32| † Повєклѣнїемь госпогїє мн монахїє кѹра вѹг[ε]нїє кнегиннє · писа Радич(ь)

Дрѣтьць: оу монастырь в Жупанєвци

Легенда на печату: вѹ[генї]а |2| монахї|3|а кнег|4|инна

Каснији записи на грчком језику:

Доле, лево од врпце печата: ϩμδ'

Доле, десно од врпце печата: ἕως τοῦ νῦν 1771 ἔτους |2| εἶναι τὸ παρὸν χρόνων 365

Превод повеље

Мисаоном светлошћу озаривши мисли своје, божаствени проци Давид предвиђајући будућност гласно је говорио: „Доћи ће сви народи и поклонити се пред Тобом, Господе.“ Посматрајући Његово испуњење, које је народ цркве прихватио како се у багреницу царску обукао, у крв Владичину која је од ребара истекла, и у радости се истиче лепотом, и наредбом и (њеним) поштовањем са надом утврђује се будућег живота ради, чију славу и част силом пожелеле

смо. Стога и ја, у Христа Бога, благоверна госпођа кнегиња кира Јевгенија монахиња, из властитог незнања, оно што је било манастирско велике обитељи Лавре Пречисте господарице наше Богородице и богоносног оца нашег Атанасија Атонског, поклоних Сисоју земљу коју су држали Зуб и Радејко. И дође време да идем великом господару. И нађоше ме старци и прот Јеремија у Доксому, под Сером. И споменуше мени, кнегињи кири Јевгенији монахињи, старци Пречисте господарице наше Богородице Лаврине, за земљу што су је држали у свом селу, у тргу, у Паракиновом броду, што сам је била из свог незнања дала духовнику Сисоју. И мене је моја савест осудила. Како да не будем под клетвом Пречисте господарице наше Богородице Лаврине и светог оца нашег Атанасија и стараца тог манастира и прота Јеремије, опет приложих Великој цркви²⁷ Лавре земљу коју су омеђили Шишат и Зуб, са мојим посланицима. И ево међа те земље. Најпре атар на Зноицама. И од Зноица атар на Лозном потоку. И од Потока, на том Потоку, на Великом путу атар. И од атара код Студенца атар. И од Студенца код Цера атар. И од атара на Слатину. И од Слатине на Шумама атар. И на путу атар код Јелхове баре. И отуда атар на Краљев брод. И према Краљевом броду на Ливади атар. И од Ливаде у право на пут Влатковски атар. И на том путу сврнув, на Трнови пут атар. И од тог места на њиве Кучке Добрашинове атар. И на Првошеве њиве атар, на Зубову, на замењену њиву атар. И на том путу у Трна атар. И на Пријкове винограде атар. И на Владојев лаз атар. Од лаза Владојева к Старчу атар. И винограде и воћњаке, који су на земљи Лаврине цркве, коју су ухатарили Шишат и Зуб. Све сам то ослободила да је Лаврино. И ово писаније записах, кад ми приђе поп Марко и о том писанију спомене ми. И стога ради записах и утврдох све вишеписано ја, кнегиња кира Јевгенија монахиња, да је утврђено и непоколебљиво, манастиру Пресвете владичице наше Богородице и светога оца нашега Атанасија Атонскога до дана и до века. Ко ли се нађе и дрзне разорити ово вишеписано такав да је проклет од Господа Бога и Пречисте наше владичице Богородице. И уместо да му је на помоћи на страшном суду, нека му је супарник свети и богоносни отац наш Атанасије Атонски. И нека је проклет од триста осамнаест светих отаца из Никеје. И да се суди са Јудом и са расипницима Христа. И ово писаније записа се у лето шест хиљада деветсто шесто, индикта шестог, дана првог месеца августа у манастру у Жупањевци.

---

²⁷ Назив црква коришћен је као синоним за манастир у време обласних господара – Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 84.

Јевгенија монахиња кнегиња

Заповешћу госпође ми монахиње кира Јевгеније кнегиње писа
Радич Дртац у манастиру у Жупањевци.

Легенда на печату: Јевгенија монахиња кнегиња

Каснији записи:

Доле, лево од врце печата: 144 [писано грчким симболима
ριδ', вероватно као проба пера]

Доле десно: до садашње 1771. године је текућих 365 година
[прошло]

Дипломатичка анализа

Акт Јевгеније представља даровну повељу, сачувану у оригиналу, која је писана старо српском редакцијом. Према типологији спада у аренгалне.²⁸ У акту је доследно коришћен термин писаније за повељу.²⁹

Повеља почиње симболичком инвокацијом, на коју се наставља аренга, у којој се јављају пророци, као и Давид као пророк од старозаветних мотива (ред. 1–5). Истоветну аренгу користи Јевгенија и у повељи Лаври, коју је издала са синовима 1394–95. године, као и њеној повељи, такође са синовима хиландарском пиргу Светог Василија 1396–1402. године, а коришћена је и у четири повеље кнеза Лазара. Први пример сачуван је у Лазаревој повељи управо самој Лаври 1375. године, а затим и у повељама манастиру Хиландару 1379–1380. године, те поново Лаври 1381. године. Последњи сачувани пример је повеља Обраду Драгосаљићу, којом кнез Лазар потврђује његов прилог цркви Светог Ваведења у Кукњу 1388. године. Такође, истоветна аренга, са пар ситних разлика употребљена је у вези исте цркве св. Ваведења у повељи кнеза Стефана Лазаревића, коју је издао заједно са мајком кнегињом Милицом и братом Вуком којом се она прилаже Хиландару 1392–1396. године (!). Како се може и приметити, сви примери сачувани су у оквиру даровница цркви и то посебно даровница светогорским манастирима Хиландару и Лаври. У до сада познатим актима куће Лазаревића она је употребљена како се и види из приложеног укупно у седам случајева.³⁰

---

²⁸ Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 397.

²⁹ В. ред. 22, 23 29.

³⁰ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, Београд 2003, 19, 131, 172, 203 [А. Младеновић, *Povelje kneza Lazara*, Beograd 2003]; исти, *Повеље и писма деспота Стефана*, 164, 224; М. Шуица, *Повеља кнеза Стефана Лазаревића о цр-*

На аренгу наставља се интитулација, у којој се истиче двоструку статус Милице, као кнегиње и монахиње која се овде јавља под својим монашким именом Јевгенија: *ја, у Христа Бога благоверна, госпођа кнегиња кира Еугенија монахиња*. За разлику од осталих њених интитулација, ова спада у најкоплетнију и једина истиче и њено фактичко место у расподели власти. Као и иначе, и овде она користи прво лице једнине (ред. 5-6).³¹

На интитулацију наставља се опширна експозиција (ред. 6–22) која доноси низ историјских чињеница. Тако нас она обавештава да је Јевгенија грешком даровала духовнику Сисоју, земљу коју су држали Зуб и Радејко, односно део поседа Велике Лавре. Такође из експозиције сазнајемо о посети Јевгеније султану Бајазиту I: „И дође време да идем великом господару“ (ред. 6–8). На експозицију се наставља интервенција, која се надовезује на причу о њеном боравку приликом тог путовања у Доксому³² под Сером, где се и састала са посланицима Лавре, на челу са протом Јеремијом, који су јој се обратили поводом начињене грешке, како би и интервенисали да исправи

кви Ваведења у Ибру, *Стари српски архив* 3 (2004) 107–123 [М. ŠUIĆA, Povelja kneza Stefana Lazarevića o crkvi Vavedenja u Ibru, *Stari srpski arhiv* 3 (2004) 107–123]. О коришћењу ове аренге, као и мотива Давида у улози пророка у актима Лазаревића в. и: Ђ. СП. РАДОЛИЧИЋ, Избор патријарха Данила III и канонизација кнеза Лазара, *Гласник Скопског научног друштва* 21I (1940) 33–82, стр. 35 [Ђ. СП. Радојичић, *Izbor patrijarha Danila III i kanonizacija kneza Lazara*, *Glasnik Skopskog naučnog društva* 21 (1940) 33–82]; Ž. VUJOŠEVIĆ, Moses as a Role Model in the Serbian Charters after 1371: Changing Patterns, *Balkanica* 39 (2008) 69–78, pp. 73–74, 78. Није познат тачан датум даровања Светог Ваведења Хиландару. Ипак, како се у тој повели Милица јавља само као кнегиња, под својим световним именом, свакако је настала како пре њеног замонашења, тако и пре њеног акта са синовима Лаври из 1394–95. године, где се већ јавља као монахиња. О датуму те повеље, као и времену замонашења Милице, видети детаљније у наведеном раду М. Шуице, који овај акт, ипак, нешто шире датира у период 1392–1396.

³¹ За њене остале интитулације видети: С. СТАНОЈЕВИЋ, Студије о српској дипломатици, *Глас Српске краљевске академије* 92 (1913) 110–162, стр. 157–158 [S. STANOJEVIĆ, Studije o srpskoj diplomatici, *Glas Srpske kraljevske akademije* 92 (1913) 110–162]. В. детаљније горе.

³² Под именом Доксом крије се Доксомбоус, Доксобино (Doxombous, Doksobino), познато византијско село, које се налази у долини Струме, у Српској области, где је своје поседе имала и Велика Лавра, данас Миркинос (Myrkinos) – P. P. KOTZAGEORGIS, *An Ottoman Document*, 265–266. О Доксому детаљније и: K. MOUSTAKAS, *The Transition from Late Byzantine to Early Ottoman Southeastern Macedonia (14th–15th Centuries). A Socioeconomic and Demographic Study*, University of Birmingham 2001, passim (PhD dissertation).

чин даровања духовника Сисоја имањима која припадају Лаври, те да врати поседе том манастиру (ред. 8–11). У оквиру интервенције, Јевгенија се још једном кратко интитулише као кнегиња монахиња (ред. 9). На интервенцију се затим наставља диспозиција, у којој Јевгенија износи одлуку да манастиру Лаври врати њене неправедно одузете поседе (ред. 12–14), последњи део диспозитива чини попис тих имања, односно такозвана пертиненција (ред. 14–22).

Да је између доношења одлуке о повратку имања Лаври и записивања повеље, прошло и више него очекивано време, говори податак да је дошло и до нове интервенције (ред. 23), чији помен следи одмах иза пертиненције, у оквиру друге веома кратке експозиције у којој Јевгенија наводи историјат записивања своје повеље (ред. 22–23). Овог пута, у питању је била интервенција попа Марка, који је судећи према тексту повеље посетио Јевгенију, након њеног повратка у Србију, како би је и подсетио да о одлуци о повратку имања Лаври и изда решење. Како из теста видимо изгледа да ју је затекао у Жупањевцу, са обзиром да је она одмах затим повељу и издала (ред. 22–23). Овој, другој интервенцији следи короборација са утврђујућим глаголом (ред. 23–27), у оквиру које се наново јавља интитулација Јевгеније у истом распореду, као и у претходна два случаја (ред. 24). На короборацију надовезује се дуга санкција, која у себи садржи анатему (ред. 26–30).

Повеља је датирана месечним даном, месецом, годином датом према византијској ери и индиктом, који се слажу, те датум није споран. Пошто се у акту наводи као датум 1. август 6906, индикт шести, у питању је 1398. година. Такође наведено је и место писања – манастир у Жупањевцу (ред. 29–30).³³

Повеља је потписана сажетом формулом која садржи само име и титулу *Јевгенија монахиња - кнегиња*. Испред потписа налази се симболичка инвокација, а сам потпис је како је изнад напоменуто изведен тамнијим мастилом од текста, и разликује се од интитулације у редоследу навођења – тако се у потпису на првом месту наводи

---

³³ Ова повеља садржи једине писане помене о манастиру у Жупањевцу (ред. 30, 32). О Жупањевцу и истраживањима овог града, као и налазу цркве: В. ПЕТРОВИЋ – А. ФОСТИКОВ, *Цркве и манастири*, 134; Д. РАШКОВИЋ – М. ГРКОВИЋ, *Археолошка истраживања налазишта „Град“ у Жупањевцу, у Левчу, Власт и моћ – властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године*, ур. С. МИШИЋ, Београд 2014, 319–342, стр. 334 [D. RAŠKOVIĆ – M. GRKOVIĆ, *Arheološka istraživanja nalazišta „Grad“ u Županjevцу, u Levču, Vlast i moć – vlastela Moravske Srbije od 1365. do 1402. godine*, ur. S. MIŠIĆ, Beograd 2014, 319–342].

њена улога у цркви, односно монашки статус, па тек онда световна титула (ред. 31).³⁴

Повеља се завршава наредбом о писању, која садржи и комплексциону формулу на чијем почетку се налази и још једна симболичка инвокација. Ово је једини случај да се допунска комплексциона формула јавља самостално испод потписа међу сачуваним датираним актима наследника кнеза Лазара. Додатно она се у овом случају јавља као део шире формуле у форми наредбе о писању акта. И овде Јевгенија се титулише као и у потпису, али уз додатке који се користе и у самој повељи: госпођа и господарица (кира). На крају наредбе налази се и потпис Радича Дртца, који је повељу овом приликом исписао. Затим се још једном истиче и место записивања – манастир у Жупањевцу (ред. 32).³⁵

Aleksandra Fostikov

**CHARTER OF THE NUN PRINCESS EUGENIA
FOR THE MONASTERY OF THE GREAT LAVRA OF
ST. ATHANASIOS ON THE MOUNT ATHOS**

Summary

This article contains a critical edition, a translation and a photo of the charter of the nun Princess Eugenia for the Athonite monastery of the Great Lavra of St. Athanasios, from August 1, 1398. The charter was written on parchment measuring 445x330 mm; it has 32 lines, including the signature and the recording order. The text itself is written in 30 lines and the form consists of the following formulas: symbolic invocation, preamble (arenga), intitulation, exposition, intervention, disposition with pertinence, supplementary intervention, corroboration, sanction and dating (which contains the date and place of issue of the act). At the end of the charter there is a writing order, which also contains a closing formula, at the beginning of which there is another symbolic invocation. This is the only case among the preserved dated diplomatic documents of Prince Lazar's heirs where the supplementary closing formula appears independently under the signature, and in this parti-

---

³⁴ В. детаљније горе.

³⁵ Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 159, 168–169.

cular instance as a part of a wider formula in the form of an order to write a deed. At the very end of the order, there is the signature of Radič Drtač, who wrote the charter, and then once again the place of writing – the monastery of Županjevac. The document was stamped with a hanging wax seal, and it is the only known preserved personal emblem of a woman, and one of only two preserved examples of full name seals.

Eugenia issued this charter in order to correct the mistake she made when she donated the land that belonged to the monastery's metoh in the village and the market of Parakinov Brod, which was held by Zub and Radejko, to priest Sisoje, and with this act she returns it to the monastery. Despite the series of significant historical, geographical and diplomatic information that this act brings, such as mention of a visit by Eugenia to Sultan Bayezid I and the only written mention of the Županjevac monastery, its greatest importance rests on the facts that speak of the division of power within of the house of Lazarević, as well as the factual status, role and place of princess Milica, both before and after she became a nun, taking the monastic name of Eugenia. Beside the fact that it is Eugenia's only known independently issued charter, which is also preserved in the original, this document is the only testimony of her title in the form of a princess-nun, which contains not only a secular title, but also her monastic status, while her signature, in the form of a nun-princess, is identical to the legend on her name seal.

Finally, when talking about this parallel titling, it should be pointed out that Eugenia's example is not the only one. Queen Jelena, the wife of King Vukašin, is also recorded with a double name and title; she is mentioned in the copies of the *Bigor pomenik* as Queen Jelisaveta the nun, and also as Jelisaveta the nun-Queen. And she, too, after taking monastic vows, appears in the *ktetor* inscription of her son, Prince Andrejaš, under both secular and church names, as Jelena (and) Jelisaveta. Since in both cases the wives of rulers, who had *de facto* power, were involved and obviously performed not only the role of regents, but also that of sovereigns, these cases indicate the need for further analysis of the role of women in the framework of the division of power.

Keywords: Princess Milica, nun Eugenia, Great Lavra, Paraćin, charter, Mount Athos, Serbia, middle ages.

Чланак примљен: 30. септембра 2022.

Чланак прихваћен: 25. новембра 2022.